

NEKATERE POMANJKLJIVOSTI RAZISKOVALNIH NALOG SREDNJEŠOLCEV

(predstavljenih na lanskem srečanju "Zaupajmo v lastno ustvarjalnost")

0 Kakor je bilo v članku *Novi rubriki na pot* objavljen, bo pričujoče razmišljanje nakazalo nekaj problemov, ki se pojavijo ob pripravi in izvedbi raziskovalnega projekta v okviru tekmovanja Znanost mladini. Ob tem bodo kot izhodišče vzete naloge iz književnosti, ki so bile predstavljene na lanskem tekmovanju (4. srečanje raziskovalcev in njihovih mentorjev ljubljanske regije "Zaupajmo v lastno ustvarjalnost"), in sicer tiste, ki posegajo v slovensko književnost (tudi z uporabo primerjalne metode). Ob natančnem pregledu njihove oblikovanosti, izbora tematike in metodologije se pokažejo prednosti, ki jih velja imeti pred očmi tudi v prihodnje, a tudi nekatere pomanjkljivosti, ki bi se jim dalo izogniti; pred tem pa je potrebno zapisati nekaj misli o ocenjevanju nalog in zagovorov.

0.1 Lani je bilo mogoče slišati pripombe, da je za mladega raziskovalca velik neuspeh, če sta njegova naloga in zagovor ocenjena s skupno oceno 50 (povprečje ali slabše). Argument kritike ocenjevanja je bil: mladi raziskovalec/dijak se celo leto trudi, napiše nalogo, se dodatno ukvarja s književnostjo, bere strokovne članke itd., nato pa je ocenjen slabo. S tem v zvezi je potrebno uvodoma pojasniti, kaj ocenjevalec razume pod izrazom *povprečje*: le-to se ne oblikuje na podlagi primerjave med interpretacijami književnosti, s katerimi se dijaki srečujejo v okviru šolskega programa/obveznosti (spisi, seminarske naloge in referati kot sestavni del pouka), ampak nastaja iz primerjave raziskovalnih nalog, in je torej na (od prve) precej višji ravni, saj so interpretacije te vrste primerljive s prvimi seminarskimi nastopi na fakulteti. Tako pa postane jasno, zakaj ocene 50 ne gre pojmovati kot neuspeh — tako ocenjena naloga pač ne odstopa od povprečja nalog na tekmovanju, kar pa še ne pomeni, da dijak ni nadarjen za raziskovanje književnosti. Isto velja tudi za posamezne parametre ocenjevalne pole — ocena 50 za jezik (jasno izražanje, uporaba ustrezne terminologije) ali znanje (raziskovalec je pokazal pri predstavitvi zelo široko in poglobljeno poznavanje področja) pomeni, da naloga pač ne odstopa (navzgor) od zlatega povprečja nalog, primernih za tekmovanje. Ne more biti dvoma, da so vprašanja na zagovoru povsem drugačna, predvsem pa bistveno zahtevnejša kot npr. pri preverjanju znanja; zato za zagovor (in njegovo oceno) prav tako velja, da povprečja znanja raziskovalcev (pričakovanega obsega in globine) ni mogoče primerjati s povprečjem književnega znanja srednješolcev, saj se dijaki-raziskovalci dodatno pripravljajo na nastop. Za zaključek uvoda zato še enkrat: ocena 50 (povprečje) nikakor ni neuspeh.

1 Lanske naloge in zagovori so bili kvalitetni, četudi je bila med njimi opazna razlika. Za vse pa velja ocena, da je tematika v glavnem ustrezno izbrana, obširna, raziskovalci so pokazali visoko raven znanja. Kljub omenjenim dobrim lastnostim pa je bilo tudi nekaj pomanjkljivosti, ki bi jih lahko razvrstili v naslednje skupine:

(1.) jezikovna podoba:

- (1.) pravopisne napake,
- (2.) oblikovanost besedila,
- (3.) poimenovanja;

(2.) tematika:

- (1.) neomejitev na osrednji problem,
- (2.) predhodne obravnave;

(3.) metoda:

- (1.) problem in metoda,
- (2.) ustreznost metode.

1.1.1 Pravopisne napake so bile zlasti: neustreznost ločil ali njihova nedosledna raba (manjkajo vejice, ponekod bi bila ustrežnejša uporaba podpičja ali pomišljaja), neustrezna stičnost, tiskovne napake (Taras Kermaýner); te pomanjkljivosti je še najlažje odpraviti — temeljni priročnik: *Slovenski pravopis*, 1. Pravila, Ljubljana: DZS, 1990.

1.1.2 Oblikovanost besedila Zelo moteče je, če v strokovnem besedilu "mrgoli" trditve, ne da bi bila med njimi razvidna/utemeljena povezava. Zato je nujno upoštevati priporočila stilistike, npr. v *Slovenskem knjižnem jeziku 2* J. Toporišiča oz. v *Slovenskem jeziku 4* (poglavje Sporočanje (J. Dular)). (Načela praktične stilistike zajemajo tudi že omenjene elemente pravopisa, saj je slovnična pravilnost eden temeljnih pogojev dobrega besedila.) Omenjeno preskakovanje s trditve/oznake na trditve/oznako krši načelo preglednosti — "v vsakem sporočilu mora naslovnik vedeti, kje smo in kam hočemo" (J. Toporišič: *Slovenski knjižni jezik 2*, Maribor: Obzorja 1966, str. 174). Poleg navedenega načela je važna tudi ustrežna pod- in nadnaslovljenost poglavij; opuščanje tega je bila druga pomembna pomanjkljivost oblikovanosti nalog. O ustrežni členitvi se je mogoče počuti v *Praktičnem spisovniku* M. Hladnika (Ljubljana: samozaložba, 1991, str. 109), npr. za kazalo:

Prvi del

I. POGlavJE

1. Podpoglavje

a) Odstavek

I)

II) Naštevanje po točkah

III)

M. Hladnik omenja tudi decimalno klasifikacijo, to je uporabo števil in pik (poglavje 0 (uvod), in nato: 1, 1.1, 2.1 itd.).

Opazna pomanjkljivost vseh lanskih nalog je bila zlasti neustrezno citiranje in nedodelan seznam literature. O citiranju je veliko koristnega napisanega v *Praktičnem spisovniku*, kjer je razloženo in prikazano, kako je prav (in narobe) in katera načela je potrebno upoštevati (natančnost in dobesednost, previdnost, jasnost, vrivanje in izpuščanje iz citata itd.). Osnovno pravilo oblikovanja raziskovalne naloge pa je: *Loči svoje od tujega*. Neredko je namreč mogoče prepoznati besedne zveze ali teze slovenskih literarnih zgodovinarjev v necitirani obliki kot sestavni del ali celo osrednji predmet povedi. Če je kaj prevzeto iz strokovne literature, naj bo razvidno, kdo je avtor prevzetega. Ureditev literature je podrobno prikazana v *Praktičnem spisovniku*, v poglavju Seznam literature. Priporočljivo bi bilo tudi ločiti leposloje od strokovne literature, in sicer z večjim razmakom med obema. Oba dela naj bosta abecedno urejena.

Sestavni del naloge je zaključek, ki strnjeno prikaže glavne ugotovitve naloge. Narobe je, če se v zaključku preide v esejističen slog, saj se esej v marsičem razlikuje od strokovne razprave. M. Kmecl esej opredeljuje kot didaktično književno vrsto, "ki jo označuje poudarjena osebna sodba (podč. I. S.) in neženiranost, nesramežljivost v posredovanju te sodbe, hkrati še težnje po splošni razumljivosti, duhovitosti" (M. Kmecl: *Mala literarna teorija*, Ljubljana, Borec: 1977, str. 309). Mešanje esejističnega in strokovnega sloga je bila opazna pomanjkljivost nekaterih nalog — že pred oblikovanjem pisnega izdelka se mora dijak odločiti, ali bo naloga esejistična ali npr. literarnozgodovinska.

1.2.3 Poimenovanja/strokovno izrazje je potrebno preverjati, hkrati pa tudi opozarjati na vir izraza (priročnik, leksikon itd.). Priporočilo praktične stilistike je, da "je posebej pomembno obvladovanje slovenskega strokovnega izrazja (terminologije)" (*Slovenski jezik II*, Maribor: Obzorja, 1990, str. 129); že v *Slovenskem knjižnem jeziku 2* (poglavje *Kako se že temu pravi*) je v zvezi s tem zapisano (str. 180): "Kratki, jedrnatí smo, če stvari in pojave znamo poimenovati, ne pa jih le opisovati." Primer neustrezno rabljenega strokovnega izraza je besedna zveza "motiv hrepenanja" - v leksikonu Literatura (str. 151) se pod geslom *motiv* bere: "[P]oseben sklop snovnih in idejnih elementov lit. dela, večidel tipična situacija [...]. M. v liriki: noč, slovo, samota; v dramatikí in pripovedništvu: sovraštvo med bratoma, ljubezenski par iz sovražnih družin." J. Kos opredeljuje motive v *Očrtu literarne teorije* (DZS, 1983, str. 89) kot "vsebinske enote v besedni umetnini, sestavljene večidel iz snovno-materialnih prvin, tako da se te povezujejo med sabo v večje predmetne sklope, postavljene v okvir objektivnega časa in prostora". Motivi vsebujejo tudi idejno-racionalne in afektivno-emocionalne prvine; te so "tista vez, prek katere so motivi najtesneje pripeti na teme" (isto, str. 90). Po premisleku, ki ga vzbujata oba navedka, je razvidna neustrezna sestava besedne zveze *motiv hrepenanja*. Hrepenenje je običajno *tema* literarnega dela; v primerjavi z motivom "je zato bolj 'idejna', 'idealna', 'duhovna' ali 'abstraktna'" (isto, str. 92). Ni naključje, da slovenska literarna zgodovina piše o miselnih *temah* (pesnik in pesništvo itd.) (npr. F. Zadravec: *Srečko Kosovel*, Koper/Trst, Lipa/ZIT, 1986), toda o *motivih* otroštva (npr. *Slovenska književnost 1945-1965*), Ljubljana, Slovenska matica, 1967).

1.2.1 Nesmiselno bi bilo pričakovati, da bo dijakova raziskovalna naloga zajela in sistematično ter podrobno obdelala znaten delež slovenske književnosti oz. izpeljala primerjavo dveh književnosti (npr. slovenske in starogrške, v okviru mitološke tematike); zato je nujna *omejitve* na en, jasen in tej stopnji primeren problem. V *Praktičnem spisovniku* je mogoče najti nekaj koristnih napotkov (sicer za sestavo

diplomske naloge): "Največja težava je razumna omejitev materiala. V načelu se je mogoče lotiti tudi zelo kompleksne teme, ampak taka tema je obsojena potem na površno predstavitev in naštevalnost, [...]." (str. 79) Za lanskoletne naloge je mogoče reči, da so skoraj brez izjeme zajele preobširen problem, kar se vidi že po naslovih, npr. Grški mit in slovenska dramatika, Alamut — vrh in sinteza Bartolovega dela itd. Omenjena naslova bi veljalo predelati, s tem pa problematiko bistveno skrajšati: Grške in slovenske Antigone; Sofokles, Anouilh, Smole (primerjava mitoloških likov); Bartolov roman Alamut — problem volje do moči. Teh nekaj naslovov že jasneje nakazuje razumnejšo omejitev problematike, s tem da je izbrano temo mogoče tudi temeljiteje obdelati. Značilnost preobširnih zastavitev je namreč prav površna obravnava — obnavljanje vsebin dram, ne da bi nakazale vsaj bistvene razlike med deli.

1.2.2 Pomembno je, da pred ubeseditvijo raziskovalec pregleda strokovno literaturo in se pozanima (vpraša mentorja, knjižničarje), ali je problem "svež"; zgodi se namreč, da je bila na izbrano tematiko že napisana obširna razprava, tako da dijak "odkriva Ameriko na novo" (primer: raziskovalna naloga Barve v Kosovelovi poeziji in razprava F. Zadravca Barvne besede in Kosovelova poezija, V: *Elementi moderne slovenske književnosti*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1980).

Faza, v kateri se pisec odloči za temo, se imenuje iznajdba ali invencija; poleg izbire teme je v tej fazi odločilno tudi zbiranje gradiva, s tem pa se ustvarja "korporus bodoče raziskave" (J. Toporišič: *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorje, 1991, str. 611). Smiselno je, da med zbiranjem dijak v okviru svojih zmožnosti in znanja ponovno kritično premišlja o izbrani temi; ta se mu lahko pokaže kot preobširna (Grški mit in slovenska dramatika) ali kot že izčrpana (Barve v Kosovelovi poeziji). Zbiranje in razporejanje gradiva torej lahko tudi spremeni samo temo - ob podatku, da so barve v Kosovelovi poeziji že izčrpno obdelane, se pokaže novo zanimivo problemsko območje, ki iz prvotne teme in zbranega gradiva izhaja, npr. Barve v Kosovelovi otroški poeziji, Barve v Kosovelovem in Murnovem pesništvu itd.

1.3.1 O *Metodah* v literarni vedi je izčrpno pisal J. Kos (Uvod v metodologijo literarne vede, Primerjalna književnost, 1988, 1); poleg prikaza razvoja (slovenske) metodologije in delitve metod na tri osnovne tipe je zlasti zanimiv prikaz predmeta literarne vede. Izkaže se, "da je predmet trojen in tričlenski: avtor (produkcija) — delo — bralec (recepcija)" (n.d., str. 8). Pomembno je, da se na posamezne člene prikazanega predmetnega območja literarne vede večje posamezne metode, npr. biografska, psihološka, psihološka, psihološka (avtor), interpretacijska (delo) itd.; te se med seboj povezujejo, kar je mogoče zajeti pod oznako metodološki pluralizem — tega pojma pa "ne razumeti v smislu poljubnega eklekticizma in nereflimiranega sinkretizma, ampak kot smiselno uporabo, funkcionalno povezovanje in integrativno nadgrajevanje različnih formalnoličinskih, znanstvenih in filozofskih metod, v skladu s predmetnim območjem, ki si ga literarni zgodovinar ali teoretik jemlje v raziskavo" (isto, str. 10). Lani predstavljene naloge so metodološko mnogoplastne, nekatere povsem jasno kažejo na uporabo interpretacijske metode (razlaga simboličnega pomena oseb v sodobni dramatik, primerjava med mitologijo v starogrški in slovenski dramatik), pa tudi raziskavo recepcije (anketa o priljubljenosti posameznih rubrik v Cicibanu, v ustreznem vrednotenjem rezultatov).

1.3.2 Prikazana mnogoplastnost metod in omemba metodološkega pluralizma, "interdisciplinarni pristop, to je kombinacija metod in perspektiv različnih znanosti, ki naj ponudi kompleksnejšo razlago literature" (M. Hladnik: *Praktični spisovnik*, str. 18), odpira vprašanje ustreznosti metode, to je njene pojasnjevalne "moči". Gotovo je uporaba statistike v obravnavi stila upravičena in potrebna — vendar je vprašanje, koliko v številkah (odstotkih) izražena pogostnost besede (npr. rdeča barva) prispeva k razumevanju pesnikovega dela, če podatek ni interpretiran glede na avtorjevo poetiko/biografske podatke itd., kar pa že predpostavlja vključitev dodatnih metod. Zgolj preštevanje in razvrščanje primerov namreč prepogosto zaide v formalizem, ne da bi bila razvidna funkcija posameznega stila v strukturi besedila in kot rezultat avtorjeve poetike. Sicer zanimiv podatek (npr. da v Kosovelovem pesništvu uporaba rdeče barve narašča v primerjavi z ostalimi barvami) postane smiselna šele, ko se ga poveže z biografskimi podatki in avtorjevim obliterarnim delovanjem (drugi veliki prevrat). O ustreznosti uporabljene metode je torej mogoče govoriti tedaj, ko je razvidna funkcionalnost opazovanega parametra, to pa pomeni, da je potrebno statistično/formalistično metodo primerno dopolniti, rezultate povezati z ugotovitvami kake druge obravnave sorodnega problema ipd. S tega stališča je možna tudi obratna pot: v strokovni literaturi odmevno tezo preveriti s formalnoanalitično metodo (npr. ugotoviti razmerje med konkretnimi in abstraktnimi samostalniki v Murnovi poeziji na podlagi poetoloških določilnic impresionizma).

2 Za zaključek razmišljanja o raziskovalnih nalogah še misel, ki se kaže iz primerjave med dobrimi platni in pomanjkljivostmi; vse naloge presenečajo z razmeroma visoko jezikovno kulturo in dobrim poznavanjem literarne zgodovine; kljub (hitro in lahko odpravljamim) besedilnooblikovnim zadregam nemalokrat preraščajo raven srednješolskega ukvarjanja s književnostjo. Zanimivo je, da je nekoliko manj obširno in poglobljeno literarnoteoretično znanje (literarna morfologija in fenomenologija) — o temeljnih spoznanjih obeh vej literarne teorije bi se veljalo poučiti iz *Očrta literarne teorije* (J. Kosa), ki

je ob drugih (v prispevku omenjenih) razpravah in priručnikih sploh temeljno literarnoteorično delo na Slovenskem. Pozornost je potrebno posvetiti tudi izbiri in stroki aktualnega problema — morda s sodelovanjem visokošolskih učiteljev na Oddelku za slovanske jezike in književnosti. In nenazadnje še želja, da bi se obseg raziskovalnih nalog od lanskih enajst (jezik in književnost) povečal na vsaj petnajst (geografija), če že ne na dvainpetdeset (elektronika); glavni delež k povečanju zanimanja za slovenistiko bodo gotovo prispevali učitelji/profesori slavisti na osnovnih in srednjih šolah.

Igor Saksida
Filozofska fakulteta
v Ljubljani

Popravek

Uredništvo je prejelo sporočilo, da sta avtorja članka *Branje ali branje*, ki je bil natisnjen v Jeziku in slovtvu številka 3-4, Metka Kordigel, Pedagoška fakulteta v Mariboru, in Igor Saksida, Filozofska fakulteta v Ljubljani.

Obvestilo naročnikom

Cenjene naročnike, ki doslej še niso poravnali naročnine za letošnji letnik revije **Jezik in slovtvo**, prosimo, da to storijo čim prej, saj tudi to omogoča nemoteno poslovanje in izhajanje revije.